

משרד התנועה והתרבות - המחלקה לתרבות הורגית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב י ע
בעריכת ד"ר נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ואחת

האזינו (תשכ"ב-כ"ג)

ה פ ט ר ה
(שמואל א' כ"ב)

א. שאלת כללית

בד"ק מקדים לפרקנו:

וכתובה שירה זו בספר תהלים ומתחלפת במקומות ובמלים והקבין אחד.

בד"ק בהחלים י"ח א':

וזאת השירה כתובה בספר שמואל אלא שמתחלפת בכמה מקומות במלות, והקבין אחד. וזאת השירה חבר אותה בסוף ימיו כשהניח ה' לו סכל אויביו.

אברבנאל בתקדמה לשירה בשמואל:

... ורמתי בוסה שהשירה הזאת דוד חברה בבחרותו בהיותו בתוך צרותיו ועמא כוללת לכל הצרות, כדי שכל פעם ופעם תהיה הקב"ה מצולו: מכל צרה היה מסורר השירה הזאת, והיתה אם כן שגורה בפיו כדי להודות להשם על כל חסדו שעשה עמו; וזהו אמרו 'וידבר...'. רוצה לומר שכל יום ויום שהיה מציל אותו ה'... היה דוד מסורר את השירה הזאת.

... ואין ספק שהשירה הזאת כתבה דוד בסוף תהלים עם שאר המזמורים ושאר בה חלופים ממה שאמר כאן במלות, באותיות, בטאורים, ודברי שבתחלה לתת בזה הטבה וטעם מספיק...

ואשר אחשבהו אני בזה הוא, שספר תהלים חבירו דוד בסוף ימיו להנהיגת המתבודד ולסדר לפניו התפלות והתחננות אשר יתפלל כל אדם בעת צרותיו, והביא המזמורים אשר אמרם בימים הראשונים על צרותיו, כדי שבהם סתפלל המתבודד בבוא עליו צרה דומה למה שבאה על דוד, ואם יהיה בדרך סאויביו, יאמר (מזמור ג') "לדוד בברחו מפני אבשלום", ואם יארבו לדמו יאמר (ב"ד) "בבא הזיפים", ... ואם יבקש על חלמוד תורה יאמר האלפא ביתא שירחיב לבו בתלמוד תורה (ק"ט)... וכן כלם כתבם וקבצם בספרו לזה התכלית, לתת למתבודדים סוד דברים ודברי החננות לחתפל בהם לח'...

וחנה השירה הזאת שהיתה נהוגה כפי דוד לאסרה על חסותו, דאח לכתבה בספר תהלים... וכאשר העתיקה וכתבה וזה לשונה בה דברים ממה שהיה אומר בה בזמן התשוועות, אם לתקון דבר ואם לבאור הכונה, כי בראשונה היתה מיוחדת לו בינו למקום והוא האל-ית' היה סבין כונתו, אבל כאשר רצה לכתוב אותה על ספר לתת כפי המתבודדים, הוצרך לפרש דברים כדי שלא יסעו בהבנתם, כי אין ראוי שנחשוב שכמו חלופים גדולים או קטנים, אם לא לסבת מה. וחנה לכל שנוי ענין, ולקירוסו סבה, כמו שאמר החוקר ואני חשתי בשירה בשני המקומות האלה וסמאתי בה שבעים וארבעה חלופים, ובבאור המסוקים כאן אזכרם אחד לאחד ואתן כפי דעתי הטבה באותו חלוף, לפי הכונות שזכרתי.

אברבנאל בסוף פרקנו

הנה התבאר בזה ע"ד מיני החלופים שמצאתי בדברי השירה הזאת כמה שבה כמאן למה שבה בספר תהלים, וסיסגס (תהלים ע"ג ס"ד) "עב אבוא אל קדושי ט"ל אביבה". וסמה שפרשתי בהם דע שבכלם היה התקון והבאור האמתי, כפי מה שנכתבה השירה בספר תהלים כי היו הדברים כאשר נכתבו יותר בחקרים ובפרשנים שהבאורים בעל פה כמו שהיתה השירה הזאת.

ס.צ. סגל: ספרי שמואל (ירושלם חש"י) בתקדמה לפרקנו ג' ט"ג.

כל דברי השירה מתאימים יפה לדוד ומאופעות סלכותו. החלק הרגשון של השירה מתפרש יפה על מצוקת דוד בראשית המלחמה עם המלשחים... החלק השני מתפרש יפה על נצחונותיו הגדולים המסופרים בשם' ג' פרק ח' ו-י"א... דברים אלה אינם נאותים כפי שום סלך או מסורר בישראל על רק כפי דוד. ויש בשירה גם רמז למרידות בישראל לגד דוד... לפיכך כמלה ומבוסלת היא שיטת השוללים את השירה סוד... יש שנויים בין ספרנו לספר תהלים וכבר במסכת סופרים פרק ה' ה' הנוסחה שבספרנו היא בכללותה יותר קרובה.

1) מהו ההבדל העקרוני בין ר"ק לאברבנאל בהסברת הבדלי הנוסחאות?
 2) החוכל להביא דוגמא לכלל שבדברי אברבנאל שהשנויים באו "לחקון דבר או לבאור דבר", וכן דוגמאות למה שאומר סגל (וכן רוב החוקרים) שהנדסחה בשמואל יזרח קדומה?

3) אברבנאל ספרש את ההבדל שבין סמ' לתהלים בפ' כ"ט: ואין ראוי שגפרש שהא-ל ית' היה "הנר", כי אם שהיה מאיר נרו של דוד שהוא הנפש כמו שאמר (משלי כ') "נר ה' נשמת אדם"...

א) התוכל לפרש עוד שנוי בכוון זה שחלק בו אברבנאל כאן?
 ב) התוכל לפרש שנוי זה בדרך אחרת?

ב. כ"א יגמלני ה' כצדקתי כנד ידי ישיב לי

כ"ב כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מא-לוהי

כ"ג כי כל משפטיו לנגדי וחוקותיו לא אסור ממנה.

רש"י כ"א ד"ה כצדקי: שלא הרגתיו בכרתי כנף מעילו.

כ"ג " כי כל משפטיו לנגדי: תמיד שמתי אותם לנגד עיני.

רד"ק כ"ב " כי שמרתי דרכי ה' : יש לפרש בכל המצוות, כלומר אני שמרתי דרכיו והוא שמרני מאויבי

" " ולא רשעתי מא-לוהי: לא עשיתי ברשע וזדון שיצאתי מדרכי ה' אלא אם כן הייתי שוגג.

יש לפרש גם כן על דבר שאול:

" " כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מא-לוהי: שהייתי צדוף מפניו ונרדף ממנו ולא שלחתי בו יד, כשהיה לאל ידי ויכולתי עליו, כמו שאמר (סמ' א' כ"ו ס') "כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקח?" כי עון היה לו אם היה הורגו, אף על פי שהיה רודפו, כי שאול סלך היה,

כ"ג " כי כל משפטיו תיב לנגדי: תמיד, ולא הייתי שוכח אותם.

" " וחוקותיו לא אסיר מני: שלא הייתי מפנה לבני לדברים אחרים, אלא כל זמן הייתי בשמר מכל עון בכל כחי.

ד' יוסף יעבץ הדולש (ממגורשי ספרד) בפרושו לתהלים:

כ"א ד"ה יגמלני ה' כצדקי: רמז אל החגית והצפחת (סמ' א' פרק כ"ו)

וכבר ידוע, כי לא חסאתי לו ושלחתי בדרך טובה.

ואמר "לנגד עיניו" הוא החוקר לב ובוהן כליות, כי אויביו לא יחשבו כן.

כ"ב ד"ה כי שמרתי: פרש הנזכר בפסוק העליון, והנה הא-ל ית' רחום וחנון

וכתיב סם (יחזקאל כ' י"ז) "ותחס עיני עליהם"

" ד"ה ולא רשעתי מא-לוהי: כי היה משיח ה' ולכן לא גזעתי בו, והוא היה רוצה להמית אותי, אע"פ שבמשחתי על פי שמואל.

כ"ג ד"ה כי כל משפטיו לנגדי: וידעתי כי הם צדק ואמת, ואם לא הייתי

חייב מאלה הצרות, לא היו מביאים אותם עלי,

כיוצא בדבר אתה אומר (בר' ו' ט') "צדיק היה בדורותיו", כי בדורות ההם לא הרשיע. ואיך יתכן זה? כי את הא-לוהים היה חולך, לא עם האנשים.

כ"ג ד"ה וחוקותיו לא אסיר מני: ואם נזדמן לידי דבר שלא כהוגן בתחילה

המחשבה, לא הרהרתי אחר מדותיו, כי לגבוה שמים מארץ, כן גבתו

מחשבותיו ממחשבותי, והיו לי חוקותיו לראיה.

אא 1. רש"י מדגים את צדקת דוד (בפ' כ"א) בפגישת דוד ושאול במערה (שמואל א' כ"ד)

יעבץ מדגים את צדקת דוד (בפ' כ"א) בפגישת דוד ושאול במעבל (פרק כ"ו)

התוכל למצוא סבה לכך, למח לא הלך ר' יוסף יעבץ בעקבות רש"י אלא בחר בפגישה השניה?

א 2. רד"ק אינו מזכיר מאורע מחיי דוד לפסוק כ"א, אבל מזכיר את כ"ו פסוק ט' בפרושו לפסוק כ"ב מה רצה להוכיח בד?

אא 3. ר' יוסף יעבץ מוכיח את מדת ה' "רחום וחנון" מיחזקאל כ'.

מה ראה להביא "מסרחק לחסו", מספר יחזקאל, והלא יכול היה להביא ראייתו משלש עשרה מדות (שמות פרק ל"ג)?

אא 4. מה ההבדל בין הוראת "כי" שבפ' כ"ב לבין הוראת "כי" שבפ' כ"ג לפי דעת ר' יוסף יעבץ? - הסבר את דבריו "פרש הנזכר בפסוק העליון".

אא 5. במה שונה פרושו של יעבץ לפ' כ"ג (שיש לו יחוד לד"ה וחוקותיו) מפרושי רש"י ורד"ק? פרש את דבריו האחרונים המסומנים בקו.

6. לשם מה נעזר ר' יוסף יעבץ בפסוק מבראשית (ו' ט'). ובמה שונה פרושו לפסוק ההוא סו הפירוש המקובל?